

Quisling - en gåte?

AVISENE er fulle av «gåten» Quisling for tida. TV-serien til Stein Ørnhøi er avslutta. De store avisene er tilgitt en smule glemsomhet oppe i alle psykologiseringer om Quislings ynkelighet. Riktig rørende blir de samme avisenes bekymring for at ungdommens «historieløshet» kan bidra til å gi dem et feil bilde av Quisling. Man er redd for at all ynkeligheten kan føde mere forståelse enn avsky.

Misforstå meg ikke. Det bildet som TV-serien gir av Quisling som «falt sammen i løgn og ynkelighet» under rettssaken er riktig. Men den nazistiske bevegelsen i Norge hadde langfra vært ynkelig. Hvor glemsom er det lov å bli? Er det ikke en del av den samme historien at Aftenposten også skreiv positiv omtale av Hitler på 30-tallet? At VG under sitt tidligere navn Tidens Tegn var Quislings talerør på samme tid? At Nationen var regjeringsorgan for forsvarsministeren Quisling? Jo, — dette er fakta. Men ikke nok med det. De var slett ingen gjeng med tullinger de som startet «Nordisk Folkereisning» og «Nasjonal Samling», eller som var medlemmer av «Fædrelandslaget». Tvertimot. Det var innflytelsesrike personer i næringsliv og politikk. Det var et solid innslag fra sivil embetsverk og offiserkorps.

Stein Ørnhøi har i en av episodene i serien og i boka om serien nevnt navnene på noen av Quislings offiserkolleger som var med på initiativene. Lista kan raskt gjøres mye lengre. Faktum er at nazismen og fascismen som politiske bevegelser var så lite omstridte i 1939–1940 at det ikke var noe politisk problem for regjeringen Nygaardsvold at for eksempel nøkkelpolisjoner som sjefen for generalstabens mobiliseringsavdeling var en av NS partistiftere, at sjefen for forsvarsdepartementets mobiliseringsavdeling var nazist, at flere regimentsjefer var nazister, at sjefen for Utrykningspolitiet (statspolitiet) var den meget beryktede Jonas Lie? Quisling sjøl skulle ved mobilisering møte til tjeneste i Hærens Overkommando! Og han var ikke den eneste åpne erklærte nazist som skulle møte der ved mobilisering. Vi kommer ikke ifra at det var en betydelig del av det gode, etablerte borgerskapet som sognet til den politiske retning som Quisling var frontfiguren for. Bare en forståelse for bakgrunnen for denne politiske bevegelsen kan vi bekjempe «historieløshet» i denne sammenheng. Ikke med krokodilletårer.

Den norske fascismen oppsto ikke som en tysk avlegger eller på grunn av forskrudde griller i en offiserhjerne. I tiden 1931–1933 var det mange som funderte på hvor det skulle ende med gamle Norge. Riktignok hadde det gått av mote å være kommunist etter jernstreika i 1924, så NKP var ikke noe problem. Riktignok hadde det vært en boom i økonomien 1928–1929. Men så kom børskrakket i 1929. Fra 1931 til 1933 falt industriproduksjonen med 22 prosent. Arbeidsløsheten steig fra 15 prosent til 33 prosent for



I fjor var det hundre år siden Vidkun Quisling (bildet) ble født. Da starta også innspillinga av den fjernsynsserien som ble avslutta søndag. FOTO: NTB

— Så langt jeg kan vurdere er bildet av Quislings person og tonen i rettssalen hederlig framstilt, skriver Lars Borgersrud i denne kommentaren til den nylig avslutta serien i fjernsynet. Borgersrud tar også for seg «gåten» Quisling, som avisene har vært fulle av i forbindelse med serien.

fagorganiserte fra 1929 til 1933.

Slik kunne det ikke fortsette. Om ikke systemet skulle bryte sammen måtte man få tvunget gjennom omfattende «kostnadsreduksjoner» for industrien. N.A.F. tok initiativet til lønnsreduksjoner fra 15 til 40 prosent. Resultatet var storlockouten som varte i et halvt år. Lengre var det uklart hvordan det skulle ende.

I denne situasjonen opptrer to politiske tilbud på markedet: DNA står fram og tilbyr arbeidsfred og lønnsreduksjoner i bytte for regjeringstabetter og et offentlig kriseprogram. For det andre står det fram en uklar politisk allianse skapt av næringslivstopper, borgerlige politikere og offiserer. Deres budskap er at motstanden mot de nødvendige tilstrømmingstiltaka må undertrykkes med vold. De diskuterer åpent hvordan dette kunne iverksettes ved hjelp av et statskupp. Denne fascistiske alliansen kjører fram Quisling som frontfigur.

At denne alliansen eksisterte, at den hadde møter, at den vurderte statskupp, og at dens medlemsvorne i generalstaben satte seg ned og snekret sammen utkast til den militære siden av sammensvergerlsen er allerede dokumentert. De militære dokumentene om dette er

for eksempel gjengitt av meg i «Den hemmelige hæren» fra 1978. Den politiske møtevirksomheten er dokumentert av daværende justisminister Asbjørn Lindboe i boka «Fra de urolige tredveårene» fra 1965.

Enden på det blei at kapitalen valgte sosialdemokratiet fram for fascismen. Da Quisling i 1933 dannet sitt eget parti, var alliansen i ferd med å bryte sammen. NS var dens barn, og tida skulle vise at det var et uekte barn. Nedturen var begynt allerede. Men det var sjølsagt ikke klart for alle i samtida. Kanskje kunne det snu seg igjen? Det kom ikke til å skje. DNA kombinerte kunsten å avvæpne LO og fagbevegelsen med allianser helt over til Bondepartiet til embetsverk og offiserkorpsset. Det kom til å straffe seg i 1940, og sett i dette perspektivet blei det bare en utsettelse.

Quislings bevegelse blei en isolert liten flokk utover på slutten av tredve-tallet. I det gode selskap trakk man på skuldrene av Quislings person, men hadde ikke det store behovet for å ta noe oppgjør. (Noen gjorde det likevel, som C.J. Hambro i Høyre). Da Quisling svingte seg opp til de store høydene under okkupasjonen var det på tyske bajonetter. Hele hans politiske filosofi utviklet seg til å dreie seg om at

uansett hva som måtte gjøres, så skulle det gjøres av «norske myndigheter». Dette hadde han heller ikke av seg sjøl. Både «Administrasjonsrådet», presidentskapet i Stortinget og høyesterett hadde ført liknende tanker til torgs i 1940 for å begrunne sin samarbeidslinje med okkupantene. Ikke minst gjorde Industriforbundet og industrien det, ved sin massive innsatsvilje for tysk krigsproduksjon. Når det skulle produseres, hvorfor skulle ikke da norske bedrifter gjøre det...?

Men Quisling og hans bevegelse var unødvendige for industrien, og de var unødvendige for den tyske krigsinnsats. Derimot spilte de en viss rolle for maktkampen mellom ulike tyske grupperinger. Quisling ble en marionett i det tyske maktspeilet. Han var ikke til å komme utenom etter sitt «statskupp» 9. april 1940, derfor måtte han brukes på den ene eller den andre måten. Slik blei han også en redning for mange som seinere skulle være med å dømme og fordømme hans bevegelse. Det er ingen feil om at det var Quislings statskupp, og seinere hans mange forsøk på å gjøre sin bevegelse til statsbærende og nazismen til statsideologi, som virkelig reiste den borgerlige motstanden. Den tyske okkupasjonen var en ting. Quisling og hans gjeng ble noe helt annet. «Holdningskampanjen», den sivile motstand, rettet seg mer mot nazifiseringsforsøkene til Quisling enn mot Wehrmacht og tyskerne.

Rettssaken i 1945 kan ikke sees isolert fra oppgjøret mot nazismen som helhet. Einar Gerhardsen sa at uten dommene i 1945 ville det blitt revolusjon, det er en overdrivelse. Men DNA balanserte seg gjennom rettsoppjøret med et vanskelig spill. Kommunistene ropte høyst om oppgjør, og de hadde voksende oppslutning. Det var nødvendig med oppgjør mot DNAs gamle pasifisme, og mot politiske tabber i 1940, men ikke så langt at DNA mistet regjeringstabettene. Embetsverk og offiserkorps måtte granskes, men ikke så langt at de indre hemmelige militære planene om militære tiltak mot «den indre fienden» til venstre og DNAs ansvar for dette blei avsørt. Alle offentlige etater måtte utrenskes, men ikke så langt at hemmeligheter kom ut. Jødedeportasjonen måtte vaskes opp i, men ikke så langt at storparten av norske politfolk fikk sparken. Brakkebaroner måtte tas, men industrien skulle rulle videre i «den nye dag». Osv.

Dette store historiske spillet hadde Quisling-rettsaken som en av mange akter. Så langt jeg kan vurdere er bildet av Quislings person og tonen i rettssalen hederlig framstilt. Det er ikke Ørnhøis skyld at lagmann Solem og aktor Schjødt hoppet bukk over Quislings deltakelse i konspirasjonene i 1932. Quisling sjøl var faktisk så ærlig (eller dum) at han oppfordret tok det opp. Det var mange i ledende stillinger i 1945 som ønsket alt om dette begravet for alltid.

LARS BORGERSRUD